

PŘEDMLUVA

Situace týkající se právní ochrany lidského života (a nenarozeného života zvláště) v České republice je groteskní. Přívlastek „groteskní“ používám ve smyslu, v jakém je užíván v literární teorii či estetice – nejlépe by se dal charakterizovat souslovími jako „děsivě komický“ či „komicky děsivý“. Zastavme se u dvou zásadních příkladů groteskna v oblasti týkající se vztahu legislativy a lidského života.

Zprvė *komicky* působí tvrzení zákonodárců a právníků, že nejsou s to rozhodovat v otázkách počátku lidského života, které jde v ruku v ruce s jejich rozhodnutím vtěleným do zákonů, že lidský život počíná buď od 12., nebo od 24. týdne těhotenství, nebo dokonce až po narození (česká legislativa skutečně počítá s několika hranicemi počátku lidského života). *Děsivě* je, že to stojí život přibližně 70 dětí denně.

Zadruhé *komický* dojem vyvolává Listina základních práv a svobod, která je součástí Ústavy České republiky a která v prvním odstavci jednoho z oddílů přiznává každému (i nenarozenému) právo na život a ve čtvrtém odstavci téhož oddílu toto právo omezuje způsobem, který umožňuje jakoukoliv libovůli ze strany státní moci, pokud je ukotvena v platných zákonech. Výsledné pravidlo pak lze zjednodušeně popsat přibližně takto: *každý má právo na život, pokud není trestně jej života zbavit; tedy: každý má právo na život jenom někdy; kdy právo na život nemá, určují zákony platné v konkrétních zemích*. Jakkoliv takto formulované „právo“ můžeme ocenit jako zábavnou parodii na právní jazyk, když domyslíme důsledky, ke kterým může vést, není projevem nemístné ustrašenosti, zachvátí-li nás při tom nefalšovaný *děs*. Jakýkoliv druh genocidy totiž není v rozporu s takto formulovaným „právem na život“, jen když je rozhodnutí k vraždění legalizováno zákonem dané země.

Troufám si tvrdit, že grotesknost situace, tedy její současná komičnost i hrůznost, vyplývá z konfrontace lidské libovůle, která si domyšlivě usurpuje pravomoc diktovat světu svá vlastní pravidla, s objektivní realitou samotnou, která, protože je na člověku nezávislá, klade jeho svévoli odpor (rozpor lidské vůle a reality je příčinou komiky; ve chvíli, kdy libovůle načas nad realitou vítězí, nastupuje *děs*). Realita je taková: díky stavu současného vědeckého poznání můžeme jednoznačně určit počátek lidského života na okamžik početí a vražda, tedy úmyslné zabití nevinného člověka, je nepřijatelná. Lidská libovůle se projevuje takto: stanovují se umělé hranice, odkdy je člověk člověkem, nebo se omezuje jeho právo na život tak obecně, že je na každém státu určit jakýkoliv zákon, kvůli kterému může být člověk života zbaven, třeba i zavražděn (např. zákon o umělém přerušení těhotenství).

Konference „Nejmenší z nás. Právní ochrana osob před narozením“, která se uskutečnila dne 18. října 2012 v Brně, se pokusila alespoň trochu demaskovat gro-

teskní plášť legislativy týkající se práv nenarozených. Sešli se na ní odborníci z oblasti filosofické antropologie, bioetiky, medicíny, právní vědy a dalších oborů. Pokusili se zejména odpovědět na otázku, co dělá člověka člověkem, odkdy je nositelem lidských práv, jak tuto problematiku reflektuje současná legislativa v České republice a dalších evropských zemích a jak se to v praxi projevuje. Příspěvky, které zazněly na této konferenci, i mnohé další, jsou shrnuty do tohoto sborníku. Rád bych nyní čtenáře stručně seznámil s tím, jaké dílo se mu dostává do rukou.

Úkol, který jsem na sebe vzal já, ostatní organizátoři, autoři příspěvků a členové programového výboru, je jistě nelehký. Problematika právní ochrany nenarozených osob je oblast interdisciplinární: své k ní může říci filosofická antropologie a etika, bioetika (která je již ze své povahy interdisciplinární), filosofie práva, právo samotné, lékařství i psychologie. A právě to s sebou nese řadu problémů.

První potíž s tím spojená vyplývá z povahy interdisciplinarity samotné. „Interdisciplinarita“ je slovo módní a mnoho vědců na ně slyší, nicméně v mnoha případech zůstává u samotného slova, které poskytuje jakousi střechu vytvářející příležitost k setkání odborníků z různých oblastí – každý z nich však přistupuje k projednávanému problému z pozice vlastního oboru, aniž by došlo ke skutečnému propojení poznatků jednotlivých disciplín. Ale právě to by mělo být cílem interdisciplinarity: nejde o to pojednat o problematice práv nenarozených z pozice filosofické antropologie, z pozice práva či medicíny, ale pokusit se komplexně uchopit danou problematiku a využít přitom poznatky různých oborů. To však klade nesmírné nároky na toho, kdo se o něco takového pokouší – chce-li spojovat poznatky více oborů, musí být dostatečně erudován právě v několika oborech, což je vzhledem k současné specializaci lidského poznání nesmírně obtížné.

Z povahy interdisciplinarity pak vyplývá druhá obtíž spojená s otázkou, jaké povahy má být příspěvek do sborníku, který má alespoň částečně naplňovat požadavky vyplývající z jeho interdisciplinárního charakteru. Členové programového výboru mi mohou potvrdit, že v rámci recenzního řízení došlo k vášnivému sporu, kdy jedna strana trvala na tom, že příspěvek má splňovat kritéria pro vědecký článek v rámci konkrétního oboru, což samozřejmě s sebou nese riziko, že bude pro odborníky z jiných disciplín nesrozumitelný, zatímco strana druhá zdůrazňovala potřebu obracet se na ně v co nejsrozumitelnější podobě a zprostředkovat jim tak přijatelně problematiku disciplíny, ve které jsou laiky. Tento spor by byl samozřejmě bezpředmětný, kdyby u nás skutečně existovala početná základna odborníků skutečně interdisciplinárně vzdělaných, kteří jsou například zároveň filosofovy, embryology a právníky apod. Protože tomu tak však není, nebylo možné vyloučit ze sborníku příspěvky, které mají skutečně vědecký charakter, ani příspěvky, jejichž hodnota je především pedagogická, ba dokonce ani příspěvky, které poskytují stručný přehled týkající se určité oblasti. To sice má vliv na určitou obsahovou nevyváženost sborníku, nicméně domnívám se, že to nepředstavuje překážku pro naplnění cíle, který si tento sborník klade.

Navzdory různorodosti příspěvků dané nejen cílem, který si předsevzaly naplnit, ale také povahou oborů, v jejichž rámci se pohybují jejich autoři, mám za to, že sborník nepředstavuje nesourodou směs článků, které pouze nějak souvisí s tematikou právní ochrany osob před narozením, ale že jako celek obsahuje určité poselství. Aniž bych chtěl podsouvat čtenáři návod, jak tento sborník číst, pokusím

se alespoň stručně zmínit o důvodech, proč se v něm vyskytují právě takové příspěvky, proč byly seřazeny právě takto a proč se neskromně domnívám, že hodnota sborníku jako celku převyšuje součet hodnot jednotlivých příspěvků.

Příspěvky zařazené do sborníku je možné rozdělit do čtyř kategorií podle jejich obsahového zaměření. První skupinu tvoří texty filosofické (antropologické, etické, bioetické a částečně také právně-filosofické). První skupina plynule přechází do kategorie druhé, kde se nachází články právně-filosofické a právnické. Na skupinu právnických příspěvků navazuje oddíl příspěvků lékařských, které ukazují reálné důsledky konkrétní právní úpravy umělých potratů v České republice. Do závěrečné části jsou zařazeny texty z oblasti společensko-politické, zabývající se společenskými a politickými dopady umělých potratů.

Sborník je uveden příspěvkem Květoslava Šipra, který se zabývá vztahem moderních přírodovědeckých poznatků na stanovení počátku lidského života. Ukazuje, že na základě současného poznání můžeme jednoznačně za počátek života člověka stanovit okamžik jeho početí. Stručně se také zabývá odlišnými názory a poukazuje na jejich neudržitelnost. V následujícím článku David Černý důkladně argumentuje pro to, co v přehledovém článku Květoslava Šipra zůstalo pouze naznačeno, a výsledkem této argumentace je zjištění, že člověk je od početí individuálním příslušníkem lidského druhu a z mnoha důvodů také lidskou osobou. Evžen Kindler pak ve svém příspěvku ukazuje, že nejen přírodní vědy a filosofie, ale také matematika může poskytnout cenné poznatky o tom, že člověk má výlučné postavení ve světě díky své schopnosti abstraktního myšlení. Díky filosofické interpretaci poznatků matematiky tak můžeme lépe nahlédnout povahu lidské přirozenosti a z ní vyplývající lidské důstojnosti a práva na život. Lukáš Jan Fošum se pak zabývá tím, jak by poznatky o lidské osobnosti, které poskytuje zejména filosofie, měly být zakomponovány do právního systému. Zprostředkovává českému čtenáři disertační práci argentinského právníka Roberta Andorna, který dokazuje, že je třeba, aby se právo vrátilo k původnímu důslednému rozlišení věci a osoby. Jiří Stodola pak navazuje na cestu vyšlapanou předchozími autory a zabývá se umělými potraty z pozice informační etiky. Zasazuje problematiku umělých potratů nejen do kontextu práva na život, ale také do souvislosti s právem na informace, právem na svobodu projevu a povinnostmi, které má správce informací. Ve druhé části své práce se v rámci tzv. informační makroetiky pokouší podpořit tvrzení o tom, že člověk je osobou s nezadatelnými právy.

Až do této chvíle by se situace mohla jevit jako snadná. Existují pádné důvody k tvrzení, že člověk je člověkem od početí a zabití nevinných lidí je morálně nepřípustné. Zdálo by se proto, že nic nebrání tomu, aby tyto poznatky nabyly svého praktického uplatnění v platné legislativě, která by měla chránit lidský život od početí a nepřipouštět umělý potrat. Tomáš Machula však ve svém příspěvku ukazuje, že to není tak docela jednoduché. Ačkoliv považuje racionální argumenty ve prospěch ochrany nenarozeného života za velmi pádné, upozorňuje na to, že v současné situaci je opravdu velmi málo lidí ochotno se jimi vážně zabývat. Tento stav vysvětluje soudobým úpadkem etického myšlení, který vede k tomu, že lidé nejsou otevření racionální argumentaci. Východisko Machula spatřuje v oživení etiky ctností. Michal Podzimek v následujícím článku analyzuje soudobý bezohledný přístup k nenarozeným lidem na základě úvah Michela Foucaulta. Konsta-

tuje, že zatímco ve starověku a středověku byly mravní normy chápány jako objektivně dané přirozeným řádem světa, v době post-osvícenské se staly proměnlivým výtvorem člověka a pojmy jako „mravný“ či „nemravný“ byly nahrazeny pojmy „normální“ či „nenormální“. Poznání dříve chápané jako shoda poznávajícího se skutečností se stalo sociálním konstruktem, majícím za cíl legitimizovat moc. V takové situaci je pak veškerá snaha o racionální argumentaci založená na pravdivém poznání nutně odsouzena k nezdaru.

To však vede k tomu, že koncept lidských práv, který se neopírá o metafyzické zdůvodnění, ale spíše o lidskou libovůli, musí nutně selhávat, a to zejména při vymezení nositele práva na život, jak ve svém příspěvku ukazuje Jan Bednář. Výsledkem takové situace je pak soudobá právní úprava v České republice, umožňující umělé ukončení těhotenství, kterou podrobně analyzuje a popisuje Jan Kohoutek.

Téměř nulová právní ochrana nenarozených pak vede k tomu, že je přístupováno k umělému ukončení těhotenství i z takových zdravotních důvodů, kdy není ohrožen život těhotné ženy (Kratochvíl, Lázníčková). D. C. Reardon však ukazuje, že spojovat umělé potraty se zdravím žen je nebezpečnou iluzí. Ludmila Lázníčková potom potvrzuje tezi o naprosté bezohlednosti práva vůči nenarozeným lidem poukázáním na počet umělých potratů, které jsou provedeny z eugenických důvodů na základě nespolehlivých testů na vývojové vady.

Zdálo by se, že neexistuje žádná naděje na zlepšení daného stavu. Že to není tak docela pravda, nám připomínají Miroslav Kratochvíl, Radim Ucháč a Paweł Wosicki, kteří analyzují situaci v sousedním Polsku po zavedení potratového zákona, jenž umožňuje potrat pouze ve velmi výjimečných situacích. Je zřejmé, že díky tomuto zákonu klesá počet umělých potratů, počet úmrtí žen spojených s těhotenstvím i počet vražd narozených dětí. Zároveň se obava, že kvůli tomuto zákonu vzroste počet nelegálně provedených potratů, ukazuje jako liché. Radim Ucháč se v závěrečném příspěvku zabývá společenskými a politickými souvislostmi umělých potratů. Ukazuje, že za zavedením „práva“ na potrat, mohou stát konkrétní politické cíle. Východisko z této neutěšené situace spatřuje v obnovení vlivu křesťanství na společenský a politický život (jak ostatně ukazuje i situace v Polsku).

Poselství tohoto sborníku, které vyplývá ze sborníku jako celku a nikoliv z příspěvků chápaných izolovaně (to svědčí o tom, že se nám přece jen podařilo sestavit sborník skutečně interdisciplinární), je tedy možno shrnout do následujících bodů:

1. lidský rozum je schopen nezávisle na náboženském přesvědčení dospět k odmítnutí umělých potratů jako zabíjení nevinných lidských bytostí;
2. lidstvo je ve stavu, kdy není příliš otevřené racionální debatě, a argumenty z pozice filosofie i vědy v praxi selhávají;
3. výsledkem je poměrně tristní legislativní situace, kvůli které přichází denně o život velké množství nenarozených dětí;
4. obnova autentického náboženství může být východiskem z tohoto tragického stavu.

Na začátku jsem situaci ohledně ochrany nenarozeného života nazval „groteskní“ a dovolil jsem si předeslat, že je tomu tak proto, že se lidská libovůle dostává do

konfliktu s realitou. V závěru mohu konstatovat, že sborník, který máte před sebou, platnost této teze skvěle ilustruje. Co však můžeme dělat proti tomu, aby v nás četba platných zákonů v oblasti ochrany života nezanechávala groteskní dojem? Na úrovni přirozené je třeba argumentovat skutečnými vědeckými poznatky a snažit se o to, aby se dostaly ke sluchu těch, kteří vytvářejí zákony této země. Je to nepochybně sisyfovská práce, jak bylo ukázáno, ale nic jiného nám nezbývá. Pokud jsme křesťany, nezbývá nám než uznat, že dospět ke spravedlnosti pouze na základě přirozeného poznání je sice možné, ale nesmírně obtížné (to je také důvod proč fundamentální teologové obhajují nutnost Božího Zjevení). Proto by z naší strany neměla být ani zanedbávána stránka evangelizační.

Na závěr bych rád poděkoval všem, kteří se na vzniku konference i tohoto sborníku podíleli. Zvláštní dík patří iniciátoru a hlavnímu organizátoru konference Miroslavu Kratochvílovi, bez jehož úsilí by se konference nikdy nekonala a sborník nevyšel. Můj dík patří samozřejmě také všem autorům, členům programového výboru a recenzentům, kteří nezištně spolupracovali na zvyšování úrovně jednotlivých příspěvků, občanskému sdružení Bios, které tento sborník vydalo, a také všem organizátorům, korektorům a dalším lidem, kteří nějakým způsobem přiložili ruku k dílu. Ukazuje se, že lidí, kterým na srdci leží osud nenarozených dětí, není zase tak málo, a to mě plní nadějí, že jednou přece jen bude lépe.

Jiří Stodola, editor